

Vezměte, prosíme, na vědomí, že text článku odpovídá platné právní úpravě ke dni publikace.

Neprovdaná žena a narození dítěte

Jaká práva a nároky má dítě a matka po jeho narození? Jaká práva a povinnosti má otec, který s matkou nežije? Navazujeme na téma - neprovdaná matka, její práva a nároky.

S okamžikem narození vznikají dítěti práva a nároky, ale i povinnosti. Právní postavení dítěte se postupně s přibývajícím věkem mění, zvyšuje se jeho schopnost o sobě rozhodovat až do úplné právní samostatnosti dosažené zletilostí. Na druhé straně se tak postupně oslabuje rozhodovací pravomoc a odpovědnost jeho zákonných zástupců, obvykle rodičů. Narozením rovněž vstupuje do různých právních vztahů. Nutno zdůraznit, že z Listiny základních práv a svobod vyplývá zákaz diskriminace, také prameny rodinného i občanského práva nečiní rozdíly mezi dětmi narozenými v manželství a mimo manželství. Narozením dítěte vznikají zároveň práva a povinnosti oběma rodičům, které upravuje zejména zákon o rodině. Další základní práva a nároky upravuje občanský zákoník, zákoník práce, zákon o státní podpoře a předpisy nemocenského pojištění a sociálního zabezpečení. V širším slova smyslu se jednání a chování každého jednotlivce reguluje všemi předpisy, z nichž se sestává náš právní systém.

Rodičovská zodpovědnost

Oba rodiče mají vůči dítěti rovná práva a stejné povinnosti. Oba jsou nositeli rodičovské zodpovědnosti, bez ohledu na skutečnost, zda spolu žijí či nikoliv.

Rodičovskou zodpovědností se rozumí souhrn práv a povinností při péči o nezletilé dítě. Zahrnuje zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, zastupování dítěte a správu jeho majetku. Rodiče jsou povinni důsledně chránit zájmy dítěte, řídit jeho jednání a vykonávat nad ním dohled odpovídající jeho věku a stupni duševního a tělesného vývoje. Jsou oprávněni používat přiměřených výchovných prostředků.

Rodičovská zodpovědnost nenáleží rodiči, který nemá způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu, tzn. že kromě jiného musí sám dosáhnout zletilosti. Soud může výkon rodičovské zodpovědnosti pozastavit, jestliže rodič nemůže pro vážnou překážku (např. dlouhodobá hospitalizace a rehabilitace) plnit své povinnosti. V odůvodněných případech, zejména zanedbává-li rodič péči o dítě, soud rozhodne o omezení výkonu jeho práv a povinností. Vždy musí konkrétně vymezit rozsah pravomocí a povinností, na které se omezení vztahuje. Konečně ke krajnímu řešení, zbavení rodičovské zodpovědnosti, soud přistoupí tehdy, pokud rodič vážně zneužívá svého postavení či jinak zásadně neplní svoje rodičovské povinnosti. Důvodem je zejména opuštění dítěte, týrání nebo jiné ohrožování jeho zdraví či života. Všechna práva, povinnosti a odpovědnost s výjimkou vyživovací povinnosti, které se nezodpovědný rodič takto jednoduše nezprostí, se pak přenášejí na druhého rodiče. Soud může ve výše uvedených věcech zahájit řízení na návrh rodiče nebo např. z podnětu orgánů činných v trestním řízení či orgánů sociálně právní ochrany.

Jedním z prvních práv a povinností obou rodičů je např. určení jména a příjmení dítěte. Nejsou-li rodiče manželé, určí jméno a příjmení dohodou, kterou oznámí příslušnému matričnímu úřadu. Dítě pak ponese příjmení otce nebo matky, vždy však může mít pouze jedno příjmení. Pokud se

nedohodnou před ani po jeho narození, musí opět zasáhnout svým rozhodnutím soud. Není-li ještě určeno otcovství, nese narozené dítě vždy příjmení matky.

Výkon práv a povinností rodičů

Ve všech případech, kdy spolu rodiče nežijí, je třeba jejich poměry k dítěti upravit. Zákon upřednostňuje dohodu rodičů, která podléhá schválení soudu. Teprve, když se rodiče nemohou dohodnout, rozhodne soud o svěřeni dítěte do péče jednomu z rodičů a vyměří výši výživného druhému rodiči. Styk dítěte s druhým rodičem nutně nevyžaduje soudní úpravu. Doporučuji ovšem, pakliže se rodiče nemohou rozumně dohodnout, aby i o této věci soud rozhodoval a předešlo se tak neodpovědným sporům o dítě, které ve svém důsledku vždy negativně dopadnou právě na dítě.

Za předpokladu, že bylo otcovství dobrovolně určeno, měla by matka s otcem co nejdříve uzavřít dohodu o jejich právech a povinnostech k dítěti a návrh předložit soudu ke schválení. Nejsou-li schopni se dohodnout, nezbyvá, než aby zpravidla matka podala návrh soudu, aby ve věci sám rozhodl.

V případě, že otcovství není k dítěti dobrovolně založeno a pravděpodobný otec se zodpovědnosti vyhýbá, neměla by maminka otálet a měla by podat návrh soudu na určení otcovství. Ten pak zároveň rozhodne i o svěřeni dítěte do výchovy jednomu z rodičů a stanoví výživné.

Podrobně jsme se uvedenou problematikou zabývali na těchto stránkách v loňském roce v souvislosti s rozvodem rodičů. Pro obsah podání ohledně výchovy dítěte a stanovení výživného, průběh a rozhodování soudu platí stejné zásady. Stejně tak platí, že kdykoliv v budoucnu za předpokladu, že se změní poměry na straně dítěte či jeho rodičů, může probíhat další řízení o výši výživného nebo např. o úpravě styku dítěte s rodičem, s nímž trvale nežije.

Zastupování dítěte

Rodiče zastupují nezletilé děti při právních úkonech, ke kterým nejsou plně právně způsobilé. I děti mohou činit některé právní úkony, které odpovídají jejich rozumové vyspělosti a věku. Uvědomme si, že i např. koupě čokolády je právní úkon. Mladiství starší 15 let mohou např. bez souhlasu zákonných zástupců vstupovat do pracovněprávních vztahů.

To, jakým způsobem rodiče dítě zastupují, zákon přesně nevymezuje. Obecně je přijímán názor, že v běžných záležitostech může dítě zastoupit kterýkoli z rodičů, resp. vykonává svá práva a povinnosti vůči dítěti samostatně. Uvedené zdůrazňuji zejména ve vazbě na rodiče, kteří spolu nežijí. Skutečnost, že je dítě svěřeno do výchovy jednomu z rodičů, totiž neznamená, že druhý rodič by ztratil právo a povinnost o dítěti rozhodovat. Jeho rozhodovací pozice, ale i odpovědnost, je ovlivněna a určitě oslabena tím, že nemá dítě v přímé péči a minimálně nezasahuje do každodenních běžných záležitostí. Jako určitou kompenzaci zákon stanoví jeho právo na pravidelnou informaci o dítěti. Matka by měla otce pravidelně zpravovat např. o zdravotním stavu dítěte, jeho pokrocích, později o školních výsledcích i mimoškolních aktivitách a obráceně.

V podstatných záležitostech nebo tam, kde to stanoví zákon, je povinnost rodičů se dohodnout. Zákon opět neurčuje, co je třeba rozumět pod pojmem „podstatná věc“. Lze ovšem konstatovat, že rodiče by měli společně rozhodnout o vzdělání dítěte a spolu s ním volit i jeho budoucí povolání. Dále to budou otázky ohledně poskytování zdravotní péče. Tím samozřejmě nemyslím péči při běžných

onemocněních. Za podstatnou záležitost se považuje i náboženská výchova nebo správa majetku dítěte. Ze zákona se pak jedná např. o výše zmíněné určení či změnu jména dítěte nebo udělení souhlasu s jeho osvojením. Pokud se rodiče v uvedených věcech nedokážou dohodnout, rozhodne na návrh jednoho z nich soud. Soud má rovněž pravomoc v některých případech nahradit chybějící souhlas rodiče s určitým právním úkonem.

Žádný z rodičů nemůže za dítě rozhodovat ve věcech nakládání s majetkem, znamená to, že např. při prodeji jeho majetku potřebuje schválení soudu s konkrétní kupní smlouvou. Rodič dále nemůže dítě zastupovat v případech, kdy dochází ke kolizi zájmů mezi rodiči a dítětem. Soud ustanoví dítěti kolizního opatrovníka, který pak jedná za dítě a v jeho zájmu. Ke střetu zájmů dochází ve všech řízeních péče o dítě, v řízení o určení či popření otcovství, řízení o osvojení či v dědickém řízení.

Nová rodina

Osamělé maminky s nezletilým dítětem ve své přímé péči často později uzavřou sňatek s jiným partnerem. Nevlastní rodič má právo podílet se na výchově dítěte, s nímž žije v jedné domácnosti. Na druhé straně není oprávněn dítě zastupovat, spravovat jeho majetek ani k němu nemá vyživovací povinnost. Vzhledem k společnému jmění manželů a vzájemné vyživovací povinnosti mezi manžely v rozsahu stejné životní úrovně a na právu dítěte podílet se na životní úrovni svých rodičů lze i tak odvozeně konstatovat, že se nevlastní rodič na výživě dítěte stejně podílí. Nelze mu však vyživovací povinnost stanovit a vymáhat ji.

Častým přáním nové rodiny je, aby všichni její členové měli stejné příjmení. O změně příjmení rozhoduje pověřený obecní úřad, musejí o ni zásadně požádat oba rodiče, pokud jsou nositeli rodičovské zodpovědnosti. Soud nemá pravomoc rozhodovat o samotné změně příjmení, může ovšem na návrh matky nahradit chybějící souhlas otce. Děje se tak především v případech, kdy otec o dítě nejeví zájem, nestýká se s ním, neplatí výživné apod. Prostá změna příjmení samozřejmě neznamená, že by otec pozbyl ostatních práv a povinností ke svému dítěti.

Zákon o rodině rovněž nečiní žádné rozdíly mezi plnorodými a polorodými sourozenci. Snad jen připomenu vzhledem k četným dotazům, že dítě pochopitelně ze zákona nedědí po nevlastním rodiči, tzn. že dědické nároky polorodých sourozenců nejsou totožné.

Autor: JUDr. Jana Poslední

Zdroj: Rodina